

Erzurum E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda Tutuklu Olarak Bulunan 18 Yaş Altı Çocukların Tutukluluk Süreci ve Suça Yönelmelerinde Etkili Olan Toplumsal Nedenler ve Çözüm Önerileri

Müjdat AVCI^(*)

ÖZET

Bu araştırmada 18 yaş altı çocukların aile yapısı, ailenin göç etmiş olması, ailenin konut ve demografik özellikleri, arkadaş çevresi, okul çevresi ve boş zamanların değerlendirilme şekli gibi faktörlerin suça yönelmelerine etki edip etmediğinin tespit edilmesi amaçlanmaktadır.

Araştırmanın örneklemini Erzurum il sınırları içerisinde herhangi bir suç isnadıyla Erzurum E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na getirilmiş ve kurumda tutuklu olarak bulunan 18 yaş altı toplam 18 çocuk oluşturmaktadır. Çalışma, idareci, infaz koruma memurları ve kurumda gönüllü olarak çalışan öğretmen eşliğinde kurumdaki tutuklu çocuklar üzerinde anket uygulaması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Çalışma sonucunda aile yapısının, ailenin göç etmiş olmasının, ailenin konut ve demografik özelliklerinin, arkadaş ve okul çevresinin ve boş zamanların değerlendirilme şeklinin suça yönelmeye etkisinin olduğu bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Suç, Çocuk Suçluluğu, Aile, Okul, Akran Grubu, Göç, Kentleşme.

1. KONU

Suç ya da suçluluk, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Dolayısıyla hangi tür toplumsal düzene sahip olursa olsun, suçun olmadığı bir toplum tipinden söz edilmez. Literatür incelendiğinde, gerek çok eski dönemlerde gerekse de günümüzde sadece yetişkin insanların değil -yaş sınırları zamandan zamana ve toplumdaki topluma değişse de- çocuk olarak kabul edilen kişilerin de suç işledikleri bilinmektedir. Konuyla ilgili çalışmalarda çocuk suçluluğu olarak tanımlanan olgu, günümüzde bütün toplumlar da kendini gösterirken, özellikle gelişmekte olan ülkelerde sanayileşme ve buna bağlı olarak ortaya çıkan kentleşme, göç ve aile yapısından kaynaklanan nedenlerden dolayı dikkatleri üzerine çekmekte ve araştırma konusu olmaktadır.

Çocukların suça yönelmelerine etki eden toplumsal nedenlerin belirlenmeye çalışıldığı inceleme konumuz da bu düşüncelerden hareketle oluşturulmuştur.

2. ARAŞTIRMANIN AMACI

Çocukluk, farklı toplumlarda ve farklı toplumsal alanlarda değişen, dinamik bir kavram olsa da gerek Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1. maddesinde (Genel-

maz, 2003:380), gerekse de ülkemizde yürürlükte olan Türk Ceza Kanunu'nda 0-18 yaşları arasında yer alan bir dönem (Demirkol ve Ünlü, 2007:306) olarak kabul edilmektedir. İnsan gelişiminin önemli bir evresi olarak kabul edilen bu yaş aralığı kuşkusuz kendine özgü biyopsişik sıkıntılara sahiptir. Bu sorunlara çocuğun toplumsal çevresinden kaynaklanan olumsuzluklar da eklendiğinde, çocukta, bunlara bir tepki olarak bir takım norm dışı edimler görülebilmektedir. Yapılan pek çok araştırma da, çocukların belli yaş aralıklarında daha yoğun şekilde suçlu davranışlara yöneldiğini göstermektedir. Özellikle çocukluk çağı içinde yer alan ve insan gelişiminin önemli evreleri olarak kabul edilen bulug (puberty) ve ergenlik (adolescence) dönemleri, çocukların en fazla suça yöneldiği çağlar olarak görülmektedir. Çünkü bu süreçte döneme özgü yaşanan biyopsişik sıkıntılarla beraber aile içi sorunlar, hatalı eğitim, kentleşme, göç, ekonomik sıkıntılar vb. faktörlerin biri ya da birkaçının bir araya gelmesi pek çok çocukta suçlu davranışların ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan, özellikle son yıllarda ülkemizin aşağı yukarı her bölgesinde giderek artan oranda kendini gösteren 'çocuk suçluluğu' olgusu ve ardında yatan toplumsal nedenlerin tespiti ve ortaya konulacak çözüm önerileri çalışmamızın ana eksenini oluşturmaktadır.

3. PROBLEMLER

Bu çalışmada aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

- Aile yapısının suça yönelmeye etkisi var mıdır?
- Ailenin göç etmiş olması suçluluğu etkiler mi?
- Ailenin konut ve demografik özellikleri suçluluğu etkiler mi?

Müjdat Avcı

- Arkadaş çevresinin suça yönelmeye etkisi var mıdır?
- Okul çevresinin suça yönelmeye etkisi var mıdır?
- Boş zamanların değerlendirilme şekli suçluluğa yönelmeye etkiler mi?

4. KAVRAMSAL ÇERÇEVE VE METODOLOJİ

A. Kavramsal Çerçeve

Çalışma, T.C. Adalet Bakanlığı Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'nün 20.04.2007 tarihli ve B.03.0.CTE.0.00.00.10/032546 sayılı izni ile 25.05.2007 tarihinde Erzurum E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda idareci, infaz koruma memurları ve kurumda gönüllü olarak çalışan öğretmen refakatinde kurumdaki tutuklu çocuklar üzerinde anket uygulaması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

Kuruma yapılan ilk ziyarette çalışmanın yapılacağı tarihin belirlenmesinin yanı sıra çocukların kurumdaki psiko-sosyal durumlarıyla ilgili yetkililerden ön bilgiler de alınmıştır. Uygulamanın yapılacağı gün çocuklar, idareci, infaz koruma memurları ve kurumda gönüllü olarak çalışan öğretmen eşliğinde çeşitli konularda eğitim aldıkları dersliklere iki farklı grup halinde alınmış ve anket sorularını herhangi bir etki altında kalmadan yanıtlayacakları ortam sağlanmıştır. Anket formları dağıtılmadan önce çocuklara, çalışmanın önemiyle ilgili bilgiler verilmiştir. Bu bağlamda sorulara doğru yanıt vermelerinin hem kendilerine hem de kendilerinden sonra benzer sorunları yaşayabilecek olan diğer çocuklara ne oranda yardımcı olacağı anlatılmıştır.

(*) Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi

1. Kuramsal Bilgi

İnsan biyo-psiko-sosyal ve kültürel yönü olan bir varlıktır. Onun çok yönlü bir varlık oluşu, aynı zamanda onunla ilgili toplumsal olay ya da olguları açıklarken takınılması gereken tavrı da ortaya koymaktadır. Dolayısıyla, gerek insanın çok yönlülüğü ve gerekse de onun yaratımı olan toplumun birçok alt sistemden meydana gelen karmaşık bir yapıya sahip oluşu, onda meydana gelen çeşitli olay ve olguların açıklanması konusunda çoklu bir bakışı zorunlu kılmaktadır. Çalışma konumuz olan çocuk suçluluğu olgusuna da bu açıdan bakılmasının doğru olacağını düşünüyüz.

Suç ya da suçlu davranış, insanın biyolojik, psikolojik, fizyolojik, toplumsal, kültürel vb. özelliklerinin biri ya da bir kaçının neden olduğu bir olgudur. Bu açıdan, araştırmamıza konu olan örneklem bir takım özelliklerini göz önüne aldığımızda, çalışmamızın kuramsal bakışımı -konuyla ilgili geliştirilmiş olan diğer kuramların önerilerini de göz ardı etmeden- sosyolojik kuramlar içinde yer alan ve Toplumsal Yapı Kuramlarından olan Gerilim Kuramı (R. K. Merton) ve Toplumsal Süreç Kuramlarından olan ve Toplumsal Öğrenme ve Davranış Kuramları içinde yer alan Farklılıkların Birleşme Kuramı (E. H. Sutherland) ekseninde gerçekleştirmeyi düşünüyüz. Bu kuramları kısaca şöyle ifade edebiliriz:

Gerilim Kuramı'nın önemli temsilcisi olan ve hem çocuk hem de yetişkin suçluluğunu açıklamak için sapma kavramına odaklanan Merton (Bal, 2003:190), Durkheim'in anomi kavramını toplumsal yapıda kabul edilmiş olan amaçlarla, bu amaçları gerçekleştirmek için kullanılacak yollar arasındaki uyumsuzluk ya da engellenme sonucu ortaya çıkan gerilim durumu

(Samaha, 2006:88) olarak değiştirmiştir. Böylece suçu, psikolojik ya da biyolojik özelliklerin bir ürünü olmaktan çok, kültürel amaçlar ve kurumlaşmış normlar arasındaki ilişkiden hareketle açıklamaya çalışmıştır (Hagan, 1994:32). Ona göre kültürel amaçlar, bir kültürün bütün bireyleri tarafından meşru görülen arzular, hedefler ve amaçlardır. Kurumlaşmış normlar ise, kültürün belirlediği amaçlara ulaşmak için izlenmesi gereken yollar olan kurumlar, örfler ve adettir (Bal, 2003:190-191). Toplumsal yaşamda bireyler, ya üyesi olduğu grubun ya da diğer toplumsal etki mekanizmalarının yönlendirmesiyle kültürel amaçlara ulaşmaya çalışmaktadırlar. İyi düzenlenmiş toplumlarda amaçlar ve yollar ahenkli bir şekilde bütünleştiğinden (İçli, 1999:74) yani toplum, barındırdığı kültürel hedeflere ulaşılabilmesi için kurumlaşmış araçları sağladığından anomi söz konusu olmazken (Poloma, 1993:38), bunun tersi durumda ise, anomi oluşmakta ve sürekli bir nitelik taşıdığında toplumsal denge bozulmakta, kültürel amaçlar ya da kurumsallaşmış değerler zayıflamakta ve kuralsızlık durumuyla beraber de sapkın ya da suçlu davranışlar ortaya çıkmaktadır (Attar, 1993:15).

Diğer taraftan 'Toplumsal Süreç Kuramlarından' Toplumsal Öğrenme ve Davranış Kuramları'nın temsilcisi olan E. H. Sutherland, kuramını oluştururken Merton'un gerilim kuramından etkilenmiştir. Onun öncüsü olduğu ve 'suçluluğun öğrenilen bir edim olduğunu' savunan kuramı, 'Etkilenme Kuramı', 'Ayrımcı Birleşimler Kuramı' ya da 'Aykırıların Birleşmesi Kuramı' olarak da isimlendirilmektedir.

Sutherland, kuramıyla ilgili ilk düşüncelerini 1939 yılında '*Kriminolojinin Prensipleri*' (Principles of Criminology) adıyla yayınladığı eseriyle duyurmuştur (Siegel vd., 2003:121). Daha

sonra, 1947'de eseri düzenlenerek yeniden basılmış ve kuramı öğrencisi ve halefi olan D. Cressey tarafından hareketli bir şekilde savunulmuştur (Regoli ve Hewitt, 1991:101).

Bu kurama göre, çeşitli alt-kültürlerin bulunduğu bir toplumda, bazı toplumsal çevrelerde bireylere yasadışı etkinlikler özendirilirken, bazılarında ise mevcut toplumsal normlar çerçevesinde davranılması öğretilmektedir (Giddens, 2000:187). Dolayısıyla bir çocuğun suçlu ya da saygın bir kişi olması, yaşadığı toplumsal çevreden aldığı formasyonla ilgili bir durumdur. Başka bir ifadeyle, suçluluk ne bireysel özelliklerden, ne de sosyo-ekonomik pozisyondan kaynaklanmaktadır, suç herhangi bir kültürde herhangi bir bireyi etkileyecek öğrenme sürecinin bir fonksiyonu olarak değerlendirilmektedir (Bal, 2003:197). Bu anlamda suçluluk üzerinde genetik yapı, ruhsal bozukluklar, ekonomik yetersizlikler gibi etkenlerin belirgin bir etkisi bulunmamaktadır.

2. Hipotezler

Bu çalışmada oluşturulan problemlere bağlı olarak saptanan hipotezler şöyledir:

- Aile yapısının suça yönelmeye etkisi vardır.
- Ailenin göç etmiş olmasının suçluluğa etkisi vardır.
- Ailenin konut ve demografik özelliklerinin suçluluğa etkisi vardır.
- Arkadaş çevresinin suça yönelmeye etkisi vardır.
- Okul çevresinin suça yönelmeye etkisi vardır.
- Boş zamanların değerlendirilme şeklinin suça yönelmeye etkisi vardır.

B. Metodoloji

Araştırmanın evrenini Erzurum il sınırları içerisinde suça yönelmiş 18 yaş altı çocuklar oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini, Erzurum il sınırları içerisinde herhangi bir suç isnadıyla Erzurum E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'na getirilmiş ve kuruma tutuklu olarak bulunan 18 yaş altı toplam 18 erkek çocuktan oluşturmaktadır. Çalışma, idareci, infaz koruma memurları ve kuruma gönüllü olarak çalışan öğretmen eşliğinde tutuklu çocuklar üzerinde 54 soruluk anket uygulaması şeklinde tarafından gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin analizi bilgisayar ortamında SPSS for Windows 11.5 istatistik paket programı ile yapılmıştır.

5. UYGULAMA

Bu bölümde verilerin analizi sonucu elde edilen bulguların tartışma ve yorumu, daha önce belirtilen denencelerin sıralamasına göre ele alınmıştır.

A. Veri Analizi ve Sentezi

1. Aile Yapısı

Aile, duygu hayatının şekillenmesine hizmet eden (Akyüz, 1996:45), samimi ve yüz yüze ilişkilerin sürdürüldüğü en küçük fakat en önemli toplumsal kurumdur (Akyüz, 1991:234). O, insanın temel ve toplumsal gereksinimlerinin karşılanmasına yardımcı olmanın yanında, onun yaşamını doğumdan önce başlayan ve ölene kadar süren bir etkileme gücüne de sahiptir. Dolayısıyla, ailenin sağlıklı bir yapıya sahip olması, sosyo-psikolojik açıdan sağlıklı bireylerin yetişmesine zemin hazırlarken, sağlıksız bir ortama sahip olması ise, sorunlarını norm dışı davranışlarla

çözmeye çalışan bireylerin yetişmesine neden olmaktadır.

Verilere bakıldığında, kurumda bulunan çocukların büyük çoğunluğunun aileleri asgari geçim standardının altında yer alırken, ebeveynlerinin yarısından fazlasının ise eğitim düzeyi düşüktür. Yapılan pek çok araştırma, çocuk suçluluğunun yoksul, kalabalık ve eğitim düzeyi düşük ailelerde daha fazla görüldüğünü bildirmektedir. Örneğin 1912 yılında Breckinridge ve Abbott'un Chicago'da yaptıkları araştırmada, suçlu çocukların %79'unun ailesinin yoksul, %34,3 - 44,7'sinin ise çok yoksul olduğu belirlenmiştir (Attar, 1993:41-44).

Anne-babanın çocuklarına yönelik tutumlarına bakıldığında, çoğu çocuğun ebeveyninin herhangi bir kabahat durumunda, kendilerine fiziki ya da sözel şiddet içerikli cezai yöntemler uyguladığı görülmektedir. Ebeveynlerin geleneksel eğitime anlayışına sahip olduklarını gösteren bu durum, aynı zamanda çocukların bir suç türü olan şiddet davranışını öğrenmelerine neden olmakta, zamanla aileden uzaklaşmalarına ve suç işleyen gruplara katılmalarına yol açmaktadır. Bu konuda yapılan bir araştırmada, suçlu çocukların ailelerinin %60'ının, çocuklarının eğitiminde, geleneksel kötü eğitim yöntemleri uyguladıkları belirlenirken (Binbaşıoğlu, 1983:164). Glueck'lerin anne-babanın reddetme davranışları ve kullandıkları disiplin teknikleri açısından suçlu ve suçsuz gruplar arasında yaptıkları karşılaştırmalı bir çalışmada ise, suçlu grupta, çocuğa karşı ilgisizlik ya da düşmanlık gösteren baba ve annelerin oranı sırasıyla %69,8 ve %27,9 iken, suçsuz grupta bu oranlar %19,4 ve %4,5 olarak tespit edilmiş, suçlu grupta, çocuğa uygun olmayan disiplin teknikleri (gevşek, aşırı katı ya da tutarsız) uygulayan baba ve annelerin oranı %94,3 ve %95,8 iken, bu

oranlar suçsuz grupta %44,5 ve %34,4 olarak bulunmuştur. Suçlu grupta fiziksel cezayı kullanan baba ve annelerin oranı %67,8 ve %55,6, suçsuz grupta aynı tür cezaya ağırlık veren baba ve annelerin oranı ise, %34,7 ve %34,6 olarak belirlenmiştir (Uluğtekin, 1991:40-41).

Pek çok araştırma, yüksek ve sağlıklı iletişimin olduğu ailelerde dayanışma ve uyumun yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Buna karşın sürekli olarak uyumsuzluk, tartışma ve kavga ortamının olduğu ailelerde ise, özellikle çocuklarda, hem ruhsal hem de fiziksel açıdan çeşitli sorunlar görülmektedir. Bu tip ailelerde yaşayan çocuklarda beliren çeşitli kişilik sorunları, ilerleyen süreçte, sapkın ya da suçlu davranışlara dönüşmektedir.

Diğer taraftan çocukların %33,3'ünün ailesinde daha önce hüküm giymiş birinin olması da dikkat çekici bir durumdur. Konuyla ilgili olarak Glueck'lerin yaptıkları bir araştırmada, suçluların %84,8'inin ailesinde başka suçlu bireylerin olduğu ve çocuk suçluların %86,7'sinin bu tip ailelerden geldikleri tespit edilirken (İçli, 1999:239), İstanbul Üniversitesi Ceza Hukuku ve Kriminoloji Enstitüsü tarafından 974 suçlu çocuk üzerinde yapılan araştırmada ise, çocukların 115'inin anne-babasının beraberce ya da yalnız anne veya babanın suç işlemekten dolayı mahkûm edilmiş olduğu bulunmuştur (Dönmezer, 1984:319-320). Ailede anne, baba, kardeş, amca, dayı vb. diğer üyelerin suçluluğu, çocuk suçluluğunu etkileyen önemli bir etkidir. Aile, çocuğun toplumsallaşmasının ilk gerçekleştiği yer olduğundan ilk model alınan kişiler de aile üyeleri olmaktadır. Onların sergilediği tutum ve davranışlar ise örnek alınarak çocuk tarafından davranışa yansıtılmaktadır. Yapılan pek çok çalışmada da, ailedeki

diğer üyelerin anormal ya da norm dışı edimde bulunmalarının çocukları suça yönelten önemli etkenler olduğu görülmüştür.

Sonuç olarak aile, toplumun küçük bir modelidir ve çocuğun toplumsallaşmasında önemli bir yere sahiptir. Çocuğu suça iten pek çok neden söz konusu olsa da, yapılan çalışmalar anne-babanın kişisel ve sosyo-kültürel özellikleri sonucu aile içerisinde oluşturdukları ortamın çocuk suçluluğunun temel nedeni olduğunu göstermektedir.

2. Göç

Verilere bakıldığında, ailelerin yaklaşık yarıya yakınının (%44,5) göç hareketinde bulunduğu görülmektedir. Göçmen aileleri, genelde gecekondu semti olarak adlandırılan ve alt ve üst yapı olanaklarından yoksun özelliğe sahip bölgelerde yaşamlarını sürdürmektedirler. Göçmen çocuklarının psiko-sosyal açıdan gelişimlerini sağlıklı yönde etkileyebilecek pek çok olumsuz etmene sahip bu yaşam birimleri, onların her an suçlu davranışlarda bulunmalarına zemin hazırlayacak şartları da içinde barındırmaktadır. Bunun yanında sosyo-ekonomik açıdan birçok yoksunluk içinde büyüyen bu çocuklar, pek çok dış etkenin de tesiriyle (kentsel alanda diğer bazı insanların daha iyi şartlarda yaşadıklarının gözlenmesi, medya vb.) daha iyi olanaklara ulaşmayı istemektedirler. Ancak istedikleri şartlara toplumun öngördüğü yollarla ulaşamadıklarında ise, suçlu davranışlara yönelmektedirler. Bu bağlamda Erzurum'daki polis kayıtlarına dayanan bir taramada hırsızlıktan şüphelenen çocukların büyük çoğunluğunun kent, genellikle alt tabakaya mensup insanların oturduğu kesimlerden -Dağ Mahallesi, Dere Mahallesi ve Çırcır Mahallesi- geldiklerinin belirlen-

mesi (Kemerlioğlu, 1996:110) konuyla ilgili verilebilecek bir örnektir. Araştırmamızda da hırsızlık suçu %50 ile birinci sırada yer almaktadır. Dolayısıyla bu bulgudan hareketle çalışmamızla ilgili olarak kentte suça yönelen çocukların sosyo-ekonomik açıdan düşük düzeydeki ailelerden geldiklerini söyleyebiliriz.

Gerek yurt içinde gerekse yurt dışında yapılan pek çok çalışma, göçmen çocuklarının, yaşadıkları çevreden ve bu çevrenin yansıması olan psiko-sosyal sıkıntılardan kaynaklanan nedenlerden dolayı suçlu davranışlara diğer çocuklardan daha fazla yönelindiklerini göstermektedir. Örneğin Franchini ve Introna, çocuğun topluma karşı tutumunda göçlerin etkisini daha geniş bir şekilde ele alarak, alışılmış bir çevreden yepyeni ve değişik bir çevreye uyum gösterebilmenin çok güç olduğunu, bu güçlüğün çoğu çocuğu yanlış yollara saptırdığını tespit etmişlerdir (Yavuzer, 1996:213). Yine ülkemizde 1976 yılında yapılan bir incelemede, hükümlü olan 1186 çocuk ve gencin %66'sının köy kökenli olduğu, %20'sinin kasabada, %14'ünün kentte yaşadıkları bulunurken, kentte yaşayıp da polisle başı derde girenlerin %93'ünün ise gecekondu bölgelerinde oturdukları belirlenmiştir (Yörükoğlu, 1990:325). Son yıllarda Doğu Anadolu'nun en fazla göç alan ili olan Diyarbakır'da valiliğin yaptığı bir çalışmada (2004) ise, kentte kapkaç ve yankesicilik olayına karışan 141 çocuğun %80'inin kent köylerinden ya da çevre illerden göç eden ailelerin çocukları olduğunun (www.radikal.com.tr, 01.04.2006, 10:15) tespit edilmesi savımızı destekleyen verilerdir.

3. Ailenin konut ve demografik özellikleri

Ailenin demografik yapısının çocuğun suçlu davranışlara yönelmesinde etkili bir neden olduğu pek çok araştırmacı tarafından bildirilmektedir. Kuşkusuz demografik yapıyla yani ailedeki çocuk sayısının artmasıyla suçluluk arasında doğrudan bir ilişki söz konusu değildir. Ancak, artan demografik yapının ailenin ekonomik durumunu zorlaması ya da demografik artışa karşın mevcut ekonomik durumun aynı kalması durumunda suçluluk olgusundan bahsedilebilmektedir. Birçok araştırmacı, demografik yapının ya da çocuk sayısının fazla olduğu ailelerde, ebeveyn ilgisinin ve aile içi eğitimin yetersiz hale gelmesi, kişi başına düşen alanın azalması, çocukların temel ihtiyaçlarının yeterli düzeyde karşılanamaması ve örgün eğitim olanaklarından yararlanmada zorluklar yaşanmasının demografik yapının aile üzerinde oluşturduğu sıkıntıların başlıcaları olduğunu bildirmektedir.

Çalışmamızla ilgili verilere bakıldığında, çocukların büyük çoğunluğunun kalabalık bir aileye sahip olduğu ve kendilerine ait bir odanın olmadığı görülmektedir. Konuttaki oda sayısının aynı zamanda ailenin gelir durumuyla bağlantısı olduğu açıktır. Gelir durumu arttıkça insanlar daha geniş konutlarda oturmayı tercih etmektedirler. Yapılan pek çok çalışmada da konutun küçüklüğü ve kalabalık oluşu ile gelir düzeyinin düşüklüğü arasında doğru bir orantı olduğu bulunmuştur (söz konusu durum çalışmamızda şöyledir: aylık geliri 600 YTL'den az olan ailelerin %60'ı 3-4 çocuğa, %84,6'sı ise 5 ve yukarısı çocuğa sahipken, aylık geliri 600-1,5 YTL arası olan ailelerin ise %40'ı 3-4 çocuğa ve %22,2'si 5 ve yukarısı çocuğa sahiptir). Dolayısıyla,

kişi başına düşen alanın küçük olduğu ailelerde yaşayan çocukların karşılaştığı sorunlardan biri, genelde sağlıklı bir toplumsallaşma süreci, ders çalışma olanaklarından yoksun kalarak akademik başarının düşmesi ve bunun sonucunda ise öğretmen ve arkadaşlarıyla sorunlar yaşayarak evden ya da okuldan kaçmalarıdır. Böyle bir durum ise, genellikle norm dışı edimlerde bulunan gruplara (çocuk ya da gençlik çeteleri) katılmalarıyla sonuçlanmaktadır. Karşılaşılan diğer sorun ise, aile yaşamında gizli kalması gereken, çocukların şahit olması durumunda onlarda bir takım psikososyal gelişim bozukluklarına yol açan, ebeveynlere ait (tartışma, cinsellik vb.) davranışlardır. Konuyla ilgili olarak Türkiye'de Sevük tarafından 478 suçlu çocuk üzerinde yapılan bir araştırmada, çocukların %55,85'inin beş veya daha fazla kardeşe sahip olduğu (Sevük, 1998:50) bulunurken, Yavuzer'in yaptığı araştırmada ise, suçlu çocukların %62,5'inin dört ya da daha fazla kardeşe sahip olduğu ve %79,9'unun ise beş kişilik veya daha kalabalık ailelerden geldiği belirlenmiştir (Yavuzer, 1996: 157, 158).

4. Arkadaş çevresi

Akran ya da arkadaşlık grubu, çocukluğun ilk yıllarıyla beraber başlayan ve çocuğun toplumsallaşmasında aileden sonra etkisi en fazla olan birlikteliktir. Akran grubu (peer group), aynı zamanda çocuğun kendisini daha rahat ve özgür hissettiği yerdir. Çünkü çocuk, ailesiyle konuşmadığı pek çok şeyi akran grubu içerisinde rahatça tartışabilmekte, böylece, bir yandan kendine olan güven duygusu gelişirken, diğer yandan da başka insanların fikirlerine toleranslı olmayı öğrenmektedir. Çocuğun ne tür bir akran grubunun üyesi

olacağı konusu ise, onun ailesinin sosyo-ekonomik özellikleriyle ilişkili bir durumdur. Kimi gruplar, çocuğun sosyopsikolojik gelişimini olumlu yönde etkilerken, kimileri ise onun anormal ya da suçlu edimlerde bulunmasına yol açan bir özelliğe sahip olabilmektedirler.

Çalışmamızla ilgili verilere bakıldığında, çocukların üyesi olduğu arkadaş grubu içerisinde daha önce hüküm giymiş olanların oranı hüküm giymemiş olanlara göre az olsa da (%38,9) yine de dikkat çekici görünmektedir. Çocukların üyesi olduğu arkadaş grubunda daha özgür ve özgüven duygusu içerisinde ve grup normları çerçevesinde hareket ettiklerini göz önüne aldığımızda, daha önce suç işlemiş akranlarından etkilenmemeleri mümkün görünmemektedir. Ayrıca geleneksel yapı içerisinde aynı cinsiyetten olan çocukların bir araya geldikleri ve oyun vs. paylaşımlarda buldukları dikkate alındığında, grup üyelerinin birbirlerini etkileyerek rahat bir şekilde suçlu davranışlara yöneleceklerini söyleyebiliriz -yapılan pek çok çalışma da çocuk ya da gençlik gruplarının başlangıçta oyun grupları olarak oluştuğunu ancak daha sonra suçlu gruplara dönüştüğünü göstermektedir-. Oysa kız çocuklarından oluşan arkadaş gruplarının -geleneksel yapı içerisinde kız çocuklarının yetişirilme tarzını da göz önüne aldığımızda- toplumsal normlara daha bağlı, uzlaşıcı bir yapıya sahip olacakları açıktır. Ki çalışmamızın verileri de kız arkadaşı olan çocukların oranının (%16,7) diğerlerinden dikkat çekici oranda az olduğunu göstermektedir. Konuyla ilgili olarak yapılan bir çalışmada ailenin etkisi azaldıkça akran grubunun çocuk üzerindeki anti-sosyal nitelikli etkisinin daha çok belirginleştiği bulunurken (Uluğtekin, 1991:47), Zimring ve Reiss tarafından yapılan literatür taramalarında ise, suç teşkil eden fiillerin

tek başına olmaktan çok genellikle iki veya üç kişilik küçük gruplarla işlendiği bulunmuştur (Erçetin, 2006:29).

5. Okul çevresi

Okul, çocuğa yaşama dair pek çok bilgiyi sistemli/disiplinli bir şekilde öğreten dolayısıyla, onun toplumsallaşma sürecini önemli ölçüde etkileyen unsurlardan biridir. Çocuğu birçok zararlı dış etkiden korumanın yanında ona, milletini sevmeyi, yasalara ve toplumun değerlerine saygılı olmayı vb. öğretir. Kısacası, aile ve yakın çevresinden öğrenemediği pek çok tutum, düşünce ve davranışı bir takım bilgi kalıplarıyla çocuğa benimsetir.

Akyüz, eğitime duyulan gereksinimden dolayı okulun doğduğunu ve bu gereksinim devam ettiği sürece de varlığını sürdüreceğini söyleyerek, okulun dolayısıyla eğitimin insan yaşamındaki önemine vurgu yaparken (Akyüz, 2000:158), J. Dewey ise, 'okul çocuğun yaşam yuvasıdır' diyerek okulun, toplumsal yaşamın yeniden inşa edildiği yer olduğuna işaret etmektedir (Aytaç, 1976:96). Ancak, gerek pek çok düşün insanı gerekse de konuyla ilgili geliştirilen kuramlar, okulun işlevleriyle ilgili olumlu bir bakış açısına sahip olsalar da, pratikte okul ortamından kaynaklanan pek çok sorun olduğu da görülmektedir. Dolayısıyla okul ortamı, çocuklarda, eğitim programından, çocuğun bireysel özelliklerinden (öğrenme güçlüğü ya da yetenek eksikliğinden), okulun fiziksel şartlarından, bulunduğu çevreden ve öğretmen tutumlarından kaynaklanan nedenlerden dolayı, öğretmenlerince, arkadaşlarına ya da okul eşyalarna yönelik suçlu edimlere neden olabilmektedir.

Verilere bakıldığında, çocukların çoğunluğunun (%83,3) eğitimlerini

tamamlamayıp öğrenimin herhangi bir kademesinden ayrıldığı, %5,6'sının ise lise öğrenimini yapmadığı yani ilköğretimin ikinci kademesinden mezun olduğu görülmektedir. Kuşkusuz hiç okula gitmemek ya da ilköğretim ya da orta öğretimin bir aşamasından ayrılmak, toplumsallaşma sürecinin önemli bir bölümünün kesintiye uğraması anlamına gelmektedir. Bu ise, ilerleyen süreçte norm dışı davranışların sergilenmesine yol açan nedenlerden biridir.

Yine çocukların %38,9'unun okuldan kaçma davranışında bulunmadığı, buna karşılık %61,1'inin ise çeşitli nedenlerle okuldan kaçtığı belirlenmiştir. Ancak çocukların yarıya yakınının (%44,4) okul ortamından kaynaklanan nedenlerden dolayı okuldan kaçmasının ise, dikkat çekici bir durum olduğunu düşünüyoruz. Konuyla ilgili yapılan araştırmalardan birinde, öğrenci sayısı çok olan, daha resmi ve daha şiddetli cezalar uygulayan okulların, daha kötü davranış sergileyen çocuklara sahip olma eğiliminde olduğu bulunurken (Erçetin, 2006:34). Yörükoğlu da, öğretmenin hoşgörülü ya da otoriter oluşunun, ekonomik durumunun yetersizliğinin, fazla ders yükünün, kalabalık sınıfların, zekâ ve olgunluk düzeyleri birbirinden farklı öğrencilerin aynı sınıfta oluşunun, okulun bulunduğu yerin ve okul idaresinin öğrencilere karşı tutumunun okul ortamından kaynaklanan olumsuzluklar olduğunu, bu durumların ise çocukların başarı düzeylerine etki ederek, onların okuldan soğumalarına, kaçmalarına ve suçlu davranışlarda bulunma gibi pek çok norm dışı tutum ve davranışa neden olduğunu söylemektedir (Yörükoğlu, 1990:170-189).

6. Boş zamanların değerlendirilmesi

İyi düzenlenmemiş boş zaman etkinlikleri, çocuklara suç işleme fırsatları yaratmaktadır. Ailenin ya da diğer yetişkinlerin, çocukların boş zamanlarını iyi değerlendirebilmeleri için gereken ortamı hazırlamamaları ya da hazırlayamamaları, çocukları sokağa itmekte, oyun grupları ve çeteler halinde birleşerek suç işlemelerine neden olmaktadır (Sevük, 1998:55).

Verilere bakıldığında, çocukların %27,9'unun boş zamanlarını olumlu etkinliklerle değerlendirdiği, buna karşılık %72,1'inin ise her türlü olumsuz tutum, düşünce ve davranışla karşılaşabilecekleri mekânlar olan internet kafe ve atari salonlarında geçirdikleri belirlenmiştir. Türkiye'de 2007'de yapılan bir araştırmaya göre, bilgisayar ve internet kullanım oranının en yüksek olduğu yaş grubunun 16-24 olduğu ve bu oran 25-34 yaş grubunun izlediği (<http://www.kobifinans.com>, 23.04.2008, 14:15) tespit edilirken bugün, internet kullanıcısı sayısının 25 milyon (<http://www.turkiyedeinternet.info>, 22.04.2008, 15:35) ve kayıtlı internet aboneli sayısının ise 5 milyon civarında olduğu bildirilmektedir (<http://www.haberturk.com>, 22.04.2008, 15:20).

Toplumda aşağı yukarı her kesimden insanın rahatça kullandığı internet, aynı zamanda her türlü yasadışı kullanıma da müsaittir. Bu ürün vasıtasıyla çocukların sapma davranışları göstermeleri söz konusu olduğunda, ilk akla gelen konulardan birisi cinsellik-pornografi olmaktadır. İnternette önemli bir yer işgal eden erotizm-pornografi siteleri, her türlü sapkınlığa, sömürü ve istismara açık, cinsel şiddet, taciz, ensest ilişkiler, çocuk pornosu, teşhirçilik ve sapıklık gibi birçok olumsuz unsur sergileyebilmektedir (Tarcan, 2005:42-43). Dola-

B. Öneriler

yısıyla, çocukların internet kullanımları kontrol altına alınmadığında, ruhsal, zihinsel ve toplumsal gelişimlerini kötü yönde etkileyecek her türlü sağlıksız durumla karşılaşmaları söz konusu olabilmektedir. Örneğin sohbet sitelerine ya da diğer yasadışı sitelere (pornografi, kumar vb.) girerek birçok olumsuz durumla karşılaşabilmektedirler. Hatta ödev bulmak amacıyla girilen birçok sitede aranan konu, kavram ya da önemli kişilere link atılması sonucu farkında olmadan erotik ya da porno sitelere ulaşabilmektedirler. Tüm bunlara bilgisayar üzerinden oynanan şiddet içerikli oyunları da eklediğimizde, bu ürünün kontrollü bir şekilde kullanılmadığı takdirde çocukları birçok suçlu davranışa yönlendireceği açıktır.

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

A. Sonuç

25.05.2007 tarihinde Erzurum E Tipi Kapalı Ceza İnfaz Kurumu'nda idareci, infaz koruma memurları ve kurumda gönüllü olarak çalışan öğretmen nezaretinde 18 yaş altı 18 tutuklu çocuğun anket formlarına uygulanan istatistiksel analizlerden şu sonuçlar elde edilmiştir:

1. Aile yapısının suça yönelmeye etkisi vardır.
2. Ailenin göç etmiş olmasının suçluluğa etkisi vardır.
3. Ailenin konut ve demografik özelliklerinin suçluluğa etkisi vardır.
4. Arkadaş çevresinin suça yönelmeye etkisi vardır.
5. Okul çevresinin suça yönelmeye etkisi vardır.
6. Boş zamanların değerlendirilme şeklinin suça yönelmeye etkisi vardır.

Cocuklar toplumun geleceğidir. Onların her türlü gelişimine önem veren toplumlar geleceğine güvenle bakabilirler. Günümüzde özellikle ekonomi ve iletişim alanında meydana gelen gelişmeler sayesinde her şey baş döndürücü bir hızla değişmektedir. Neredeyse tüm toplumları etkileyen bu değişim, özellikle gelişmekte olan ülkelerde geleneksel yapının çözülmesine neden olmaktadır. Bu ise, toplumdaki değişimlerden ve bunların yol açtığı sıkıntılardan etkilenmeleri daha kolay olan çocukların suçlu davranışlara yönelmelerini kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla onların bu tür davranışlara yönelmelerini azaltacak ya da ortadan kaldıracak önlemlerin alınması gerektiğini düşünüyoruz. Bu bağlamda başta devlete, sonra aile kurumuna ve bireylere önemli sorumluluklar düşmektedir. Bu konuda yapılması gereken uygulamaları şöyle belirtebiliriz:

Aile toplumun çekirdeği ve temel dinamiğidir. Bu açıdan, onu zafiyete uğratan her türlü etmenin bertaraf edilmesini sağlayacak ve koruyup güçlendirecek yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Ayrıca, devletin ilgili bakanlığı, yerel yönetimler ve konuyla ilgisi olan vakıf ve derneklerin işbirliğiyle her kesimden insanı kapsayacak düzeyde, aile kurumunun güçlenmesine yönelik seminerler verilmelidir. Bu seminerlerde:

Az sayıda çocuk sahibi olmanın önemi, aile içi eğitim, çocuğa yönelik tutum ve davranışlar, çocuğun temel gereksinimlerinin nasıl karşılanacağı, akran gruplarıyla olan ilişkileri, çocuğa oyun oynaması konusunda yeterli zamanın verilmesi, biyo-fizyolojik gelişimiyle ilgili bilgilerin nasıl verileceği, çocuğa her gün belirli bir zaman diliminin ayrılması ve onunla arkadaşça bir

ilişki sürecinin oluşturulması vb. konularda kapsamlı bilgiler verilmelidir.

Diğer taraftan eğitim öğretimin sürecinin gerçekleştirildiği ve çocukların toplumsallaşmalarında önemli bir yere sahip olan okullar, fiziksel açıdan yeterli donanım (kütüphane, laboratuvar, spor salonu vb.) kavuşturulmalı, eğitim-öğretim kadrosunun sosyo-ekonomik durumu iyileştirilmeli ve eğitim müfredatı dünyadaki gelişmelerle ve toplumsal yaşamla tutarlı hale getirilmelidir.

Öğretmen, anne babadan sonra çocukları etkileyen en önemli kişidir. Bu açıdan sınıf içerisindeki tutum, düşünce ve davranışları ile çocuklara örnek olmalı ve davranışlarını da onların bulunduğu yaşın gelişim özelliklerini dikkate alarak sergilemelidir.

İdareci ve öğretmenler tarafından okul içerisinde demokratik bir ortam oluşturularak, okul ile aile arasındaki diyalog ve işbirliği süreci artırılmalıdır.

Her yönden yeterli donanımına sahip nitelikli öğretmenlerin yetiştirilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Bu anlamda, öğretmenin yetiştirme sürecinin sadece niceliğine değil niteliğine de önem verilmelidir.

Gecekondu bölgelerinin alt ve üst yapı sorunları giderilerek, buralarda yaşayan ailelere özellikle ekonomik açıdan uygun yardımlar yapılmalıdır. Bu bölgelerde yaşayan ve her an suç işleme-yemüsaait başıboş dolaşan çocuklara, boş zamanlarını ve enerjilerini olumlu yönde kullanabilecekleri mekânlar sağlanmalı ve bu hususta özellikle yerel yönetimler gerekli girişimlerde bulunmalıdır. Bu bağlamda uygun olan her semtte çocuk kulüpleri vb. birimler oluşturularak buralarda çocukların psiko-sosyal gelişimlerine katkı sağlayacak faaliyetler düzenlenmelidir.

Sadece gecekondu bölgelerinde değil, diğer yerleşim birimlerinde de benzer çalışmalar yapılmalıdır. Çünkü günlük yaşam içerisinde bir takım sorunlar ve gerginlikler yaşayan bazı çocuklar, bu sıkıntılardan dolayı bazı norm dışı edimlerde bulunabilmektedirler. Onların bu tip edimlerde bulunmalarının önüne geçmek ve olumsuz tutum, düşünce ve davranışlarını ortadan kaldırmak için her semtte spor sahaları, parklar, kütüphaneler vb. oluşturulmalıdır.

Kontrolün tamamen ortadan kalktığı ve suçlu davranışın her türünün rahatça görülüp öğrenilebileceği internetin, kamuya açık olan yerlerdeki kullanımının -son dönemlerde çeşitli yasal uygulamalar yürürlüğe sokulmuş olsa da- ilgili kurumlar tarafından kontrol altında tutulabilmesi için gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır. Aileler ise, çocuklarının gerek evdeki gerekse de internet kafelerdeki internet kullanımını kontrol altında tutmalı ve onlara bu konuda gerekli bilinci vermelidirler.

İl Emniyet Müdürlüklerine bağlı olarak kurulan Çocuk Şube Müdürlükleri daha donanımlı hale getirilmelidir. Bu birimlerde çocukların özellikle psikolojik açıdan zarar görmelerinin önüne geçmek için çocukluk ve ergenlik dönemi sorunlarına vakıf, bu konuda eğitim almış personel çalıştırılmalı ve çocuklarla ilgili tutulan formlar onları sosyo-psikolojik açıdan tanıyabilecek şekilde daha kapsamlı hale getirilmelidir.

Çalışma öncesi yetkililerle yaptığımız görüşmede, çocukların hem tutukluluk hem de yargılanma sürecinin uzun zaman aldığı belirtilmiş, bunun ise çocuklarda sosyo-psikolojik sorunlara yol açtığı ifade edilmiştir. Dolayısıyla söz konusu durumdan daha az etkilenmeleri için çocuk mahkemelerinde duruşmaların kısa sürede bitirilmesi önemli bir

hususdur. Bunun gerçekleştirilebilmesi içinse, bu kurumlarda yeterli sayıda ve yeterli eğitime sahip adli personelin yanında psikolog, sosyal hizmet uzmanı gibi uzman kişiler çalıştırılmalı ve bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

Çalışma öncesi yetkililerle yaptığımız görüşmede, çocukların birbirlerine karşı fiziksel şiddet ve cinsel istismar gibi olumsuz tutum ve davranışlarda buldukları söylenmiştir. Yetkililer ise, çocukların bu tarz olumsuz davranışlarının önüne geçebilmek ve enerjilerini verimli bir şekilde kullanmalarını sağlamak amacıyla (hatta mesleği olmayanların bir meslek sahibi olabilmeleri için) çeşitli konularda eğitim görecekları ya da üretimde bulunacakları etkinlik alanları oluşturmayı düşünmüşlerdir. Bu bağlamda imkânı olan bazı kamu kurum ve kuruluşlarından yardım talebinde bulunmuşlar (örneğin, çocukların eğitiminde kullanılmak üzere atıl durumda bulunan arabaların motor aksamı vb. istemişlerdir) ancak, söz konusu kurum ve kuruluş yetkililerinin konuya duyarlılık kaldıkları görülmüştür. Dolayısıyla bu gibi olumlu çabalara bireylerin ve kurumların desteğinin sağlanması için devletin ilgili kurumları ve gönüllü kuruluşlar bilgilendirilerek gerekli girişimlerde bulunmaları sağlanmalıdır.

Suç işleyen çocukların toplum tarafından damgalanmalarını önlemek amacıyla işledikleri suçun türü göz önüne alınarak cezalarını ıslahevi dışındaki -psiko-sosyal gelişimlerine zarar vermeyecek ortamlarda- çekmeleri konusunda gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

Çalışmayı yaptığımız kurum yetkililere ait bir cezaevidir. Tutuklu çocuklar bu kurumun belirli bir bölümüne yerleştirilmişlerdir. Bu durum ise pek çok sıkıntıya yol açmaktadır. Çocukların

cezaevinin ayrı bir bölümünde kötü şartlarda kalmalarını önlemek için her ilde o ilin sosyo-ekonomik ve demografik yapısına göre ıslahevi açılmalı ve bu kurumlar fiziki şartlar ve personel açısından yeterli donanıma kavuşturulmalıdır.

Çalışma sırasında çocukların tedirgin bir ruh hali içerisinde oldukları görülmüştür. Bu açıdan, suça yönelen çocukların -genelinin toplumsallaşma sorunu olan kişiler olduğu göz önüne alındığında- tutuklu ya da hükümlü olarak buldukları kurumlar, eksik ya da sağlıksız toplumsallaşmanın devamını sağlayan değil azaltan bir yapılanmaya kavuşturulmalıdır.

Çalışma öncesi yetkililerle yaptığımız görüşmede kurumun pek çok maddi olanaktan (badana-boya, kırtasiye malzemesi vb.) yoksun olduğu ifade edilmiştir. Kurumun bu ve benzeri gereksinimleri ilgili merciler tarafından giderilmelidir.

Tahliye sonrası, ailelerinin yanına dönemeyen ya da ailesi olmayan hükümlü ya da tutuklu çocukların eğitimlerine devam edebilmeleri veya meslek sahibi olabilmeleri için gerekli olanaklar sağlanmalıdır.

Hükümlü ya da tutuklu çocuklar, tahliye sonrası emniyet birimi ve il ya da ilçe Milli Eğitim Müdürlükleri bünyesinde bulunan psikolojik danışma ve rehberlik servisi arasında kurulacak işbirliği çerçevesinde takibe alınmalı ve çocukların haftalık ya da aylık psiko-sosyal gelişimleri kayıt altına alınarak izlenmelidir.

İl ve ilçelerde Milli Eğitim Müdürlükleri bünyesinde fakat mekân olarak ayrı bir yerde, tahliye olmuş çocuklara yönelik psikolog, rehberlik servisi ve sosyal hizmet uzmanı gibi kişilerin görev yaptığı, her türlü bürokratik süreçten uzak ve çocukların sorunlarını rahatça

paylaşabildiği birimler oluşturulmalıdır. Bu birimlerde her bir uzmana belli sayıda çocuk düşmeli ve uzman, sorumlu olduğu çocuklarla ilgili her tür bilgiye sahip olmalı, onlarla ilgilenmelidir.

Çocukların suça yönelmesinde etkisi olduğu belirlenen ebeveyn ya da diğer yetişkinlerle ilgili caydırıcı cezalar oluşturulmalıdır.

Ülkedeki genel ekonomik durum toplumdaki yetişkinleri olduğu kadar çocuk ve gençleri de etkilemektedir. Ekonomik yapıdaki olumsuz durum (düşük ücret, işsizlik vb.) çocuk ve gençlerde karamsarlığa, geleceğe yönelik umutsuzluğa yol açmaktadır. Böylesi bir psikoloji ise, gelecekle ilgili hedefleri olmayan, okulunu aksatan ya da devamsızlık yapan, özgüveni az çocuk ve gençleri ortaya çıkarmaktadır. Dolayısıyla her yönüyle iy bir eğitim sürecinin varlığı istikrarlı bir ekonomik yapıya bağlıdır. Toplum yöneticilerinin bu hususu dikkate almalı gerekmektedir.

Sonuç olarak suç, sosyo-pedagojik bir sorundur. Dolayısıyla, toplumsal yapıda bu olgunun en aza indirilmesi için, rasyonel düşün biçiminin tüm kurumsal alanlara uygulanması sağlanmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akyüz, H. (1996). "Aile Sosyolojisi İle Eğitim Sosyolojisi İlişkisi", Atatürk Üniversitesi FEF Edebiyat Bilimleri Araştırma Dergisi, Sayı: 23, Fen-Edebiyat Fakültesi Ofset Tesisleri, Erzurum.
- Akyüz, H. (1991). **Eğitim Sos-yolojisinin Temel Kavram ve Alanları Üzerine Bir Araştırma**, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Akyüz, H. (2000). "Özleştiren E-ğitim ve Öğretim Paradigması", Prof. Dr.

Eyüp Kemerlioğlu'na Armağan, Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Önder Matbaacılık, Sivas.

- Attar, H. (1993). **Eğitim ve Çocuk Suçluluğu**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 76, İzmir.
- Aytaç, K. (1976). **Çağdaş Eğitim Akımları**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.
- Bal, H. (2003). **Hukuk-Hukuk Sosyolojisi**, Süleyman Demirel Üniversitesi Basımevi, Isparta.
- Binbaşoğlu, C. (1983). **Ruh Sağlığı Bilgisi**, 3. Basım, Binbaşoğlu Yayınevi, Ankara.
- Demirkol, E. – Ünlü, O. (2007). **Anayasa-TCK-CMK-Ceza-CGİK**, Kardeş Hukuk Kitaplığı, İstanbul.
- Dönmezer, S. (1984). **Krimino-loji**, 7. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul.
- Erçetin, Ş. (2006). **Çocuk ve Suç**, Hegem Yayınları, Ankara.
- Gemalmaz, M.S. (2003). **İnsan Hakları Hukukunun Genel Teorisine Giriş**, 4. Baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul.
- Giddens, A. (2000). **Sosyoloji**, (Y.H.: H. Özel – C. Güzel), Ayraç Yayınevi, Ankara.
- Hagan, J. (1994). **Crime and Disrepute**, Pine Forge Press, California.
- İçli, T.G. (1999). **Kriminoloji**, 3. Baskı, Bizim Büro Basımevi, Ankara.
- Kemerlioğlu, E. (1996). **Toplum-sal Tabakalaşma ve Hareketlilik**, Saray Kitabevleri, İzmir.
- Poloma, M.M. (1993). **Çağdaş Sosyoloji Kuramları**, (Çev.: H. Erbaş), 2. Baskı, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- Regoli, R.M. – Hewitt, J.D. (1991). **Delinquency in Society**, Mc-Graw-Hill, Inc., New York.

- Samaha, J. (2006). **Criminal Justice**, Seventh Edition, Thomson Higher Education, Belmont.
- Sevük, H.Y. (1998). **Uluslararası Sözleşmelerdeki İlkeler Açısından Çocuk Suçluluğu İle Mücadelede Kurumsal Yaklaşım**, Beta Basım, İstanbul.
- Siegel, L.J. – Welsh, B.C. – Senna, J.J. (2003). **Juvenile Delinquency**, Thomson Learning, Inc., Belmont.
- Tarcan, A. (2005). **İnternet ve Toplum**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Uluğtekin, S. (1991). **Hükümlü Çocuk ve Yeniden Toplumsallaşma**, Bizim Büro, Ankara.
- Yavuzer, H. (1996). **Çocuk ve Suç**, 8. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Yörükoğlu, A. (1990). **Gençlik Çağı**, 7. Baskı, Özgür Yayın-Dağıtım, İstanbul.
- <http://www.haberturk.com>
- <http://www.kobifinans.com>
- <http://www.radikal.com.tr>
- <http://www.turkiyedeinternet.info>